

6. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Σμήνος αρετών - η ενότητα της αρετής

ΣΩ.: Πολλή γέ τι νι εὐτυχία ἔοικα κεχρησθαι, ὦ Μένων, εἰ μίαν ζητῶν ἀρετὴν σμήνος τι ἀνηύρηκα ἀρετῶν παρὰ σοὶ κείμενον. ἀτάρ, ὦ Μένων, κατὰ ταύτην τὴν εἰκόνα τὴν περὶ τὰ σμήνη, εἴ μου ἔρομένου μελίττης περὶ οὐσίας ὃ τί ποτ' ἐστίν, πολλὰς καὶ παντοδαπὰς ἔλεγες αὐτὰς εἶναι, τί ἂν ἀπεκρίνω μοι, εἴ σε ἠρόμην ἄρα τούτῳ φῆς πολλὰς καὶ παντοδαπὰς εἶναι καὶ διαφερούσας ἀλλήλων, τῷ μελίττας εἶναι; ἢ τούτῳ μὲν οὐδὲν διαφέρουσιν, ἄλλω δέ τῳ, οἷον ἢ κάλλει ἢ μεγέθει ἢ ἄλλω τῳ τῶν τοιούτων; εἰπέ τί ἂν ἀπεκρίνω οὕτως ἐρωτηθεῖς;

MEN.: Τοῦτ' ἔγωγε, ὅτι οὐδὲν διαφέρουσιν, ἢ μέλιτται εἰσίν, ἢ ἑτέρα τῆς ἑτέρας.

ΣΩ.: Εἰ οὖν εἶπον μετὰ ταῦτα τοῦτο τοίνυν μοι αὐτὸ εἰπέ, ὦ Μένων ὦ οὐδὲν διαφέρουσιν ἀλλὰ ταῦτόν εἰσιν ἅπασαι, τί τοῦτο φῆς εἶναι; εἶχες δήπου ἂν τί μοι εἰπεῖν;

MEN.: Ἔγωγε.

ΣΩ.: Οὕτω δὴ καὶ περὶ τῶν ἀρετῶν κἂν εἰ πολλὰ καὶ παντοδαπαὶ εἰσιν, ἔν γέ τι εἶδος ταῦτόν ἅπασαι ἔχουσιν, δι' ὃ εἰσὶν ἀρεταί, εἰς ὃ καλῶς που ἔχει ἀποβλέψαντα τὸν ἀποκρινόμενον τῷ ἐρωτήσαντι ἐκεῖνο δηλῶσαι ὃ τυγχάνει οὐσα ἀρετὴ ἢ οὐ μανθάνεις ὃ τί λέγω;

MEN.: Δοκῶ γέ μοι μανθάνειν οὐ μέντοι ὡς βούλομαι γέ πω κατέχω τὸ ἐρωτώμενον.

Πλάτωνος Μένων, 72a-d

Μετάφραση ¹

ΣΩ.: Φαίνεται, Μένων, πως πολύ με ευνόησε η τύχη, αφού μιαν αρετή ζητώντας ανακάλυψα σε σένα ολόκληρο σμήνος. Αλλά, Μένων, σύμφωνα με τούτη την εικόνα για τα σμήνη, αν, την ώρα που εγώ σε ρωτούσα για την ουσία της μέλισσας, τι είναι, έλεγες εσύ ότι οι μέλισσες είναι πολλές και πολλών ειδών, τι θα μου απαντούσες, αν σε ρωτούσα: άραγε σε τούτο λέγεις ότι είναι πολλές και παντοδαπές και διαφέρουν ανάμεσά τους στο ότι είναι μέλισσες; Ή σε

¹ Στη μετάφραση των παράλληλων κειμένων ακολουθήσαμε την ορθογραφία των μεταφραστών ή της έκδοσης που χρησιμοποιήσαμε.

τούτο δεν διαφέρουν καθόλου, αλλά σε κάτι άλλο, λόγου χάρη στο κάλλος, ή στο μέγεθος, ή σε κάτι άλλο τέτοιο; Λέγε, τι θα απαντούσες, αν έτσι σε ρωτούσα;

MEN.: Τούτο βέβαια, ότι δεν διαφέρουν καθόλου στο ότι είναι μέλισσες η μια από την άλλη.

ΣΩ.: Αν λοιπόν έλεγα ύστερα απ' αυτό· τούτο δω πες μου τώρα, Μένων: αυτό στο οποίο καθόλου δε διαφέρουν, αλλά όλες είναι το ίδιο, αυτό τι λέγεις ότι είναι; θα είχες ασφαλώς κάτι να μου πης.

MEN.: Ναι βέβαια.

ΣΩ.: Έτσι λοιπόν και για τις αρετές· ας είναι πολλές και παντοδαπές, έχουν κάποιο ιδιαίτερο είδος όλες το ίδιο, που τις κάνει αρετές· σ' αυτό, νομίζω, είναι σωστό αποβλέποντας εκείνος, που απαντά, να φανερώση σ' εκείνον που τον ερωτά γι' αυτό, τι τυχαίνη να είναι η αρετή· ή δεν καταλαβαίνεις τι λέγω;

MEN.: Νομίζω πως καταλαβαίνω· όμως δεν κατέχω ακόμη όπως θέλω αυτό που ερωτάς.

Μετάφραση: Ηλ. Λάγιος

2. Η αρετή θείο δώρο

ΣΩ.: Οὐδὲν μέλει ἔμοιγε. τούτῳ μὲν, ὃ Μένων, καὶ αὐθις διαλεξόμεθα εἰ δὲ νῦν ἡμεῖς ἐν παντὶ τῷ λόγῳ τούτῳ καλῶς ἐζητήσαμεν τε καὶ ἐλέγομεν, ἀρετὴ ἂν εἴη οὔτε φύσει οὔτε διδακτόν, ἀλλὰ θεία μοῖρα παραγινομένη ἄνευ νοῦ, οἷς ἂν παραγίγηται, εἰ μὴ τις εἴη τοιοῦτος τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἷος καὶ ἄλλον ποιῆσαι πολιτικόν. εἰ δὲ εἴη, σχεδὸν ἂν τι οὔτος λέγοιτο τοιοῦτος ἐν τοῖς ζῶσιν, οἷον ἔφη Ὅμηρος ἐν τοῖς τεθνεῶσιν τὸν Τειρεσίαν εἶναι, λέγων περὶ αὐτοῦ, ὅτι οἷος πέπνυται τῶν ἐν Ἄδου, τοὶ δὲ σκιαὶ ἀΐσσοуси. ταῦτὸν ἂν καὶ εὐθύς τοιοῦτος ὥσπερ παρὰ σκιας ἀληθὲς ἂν πράγμα εἴη πρὸς ἀρετήν.

MEN.: Κάλλιστα δοκεῖς μοι λέγειν, ὃ Σώκρατες.

Πλάτωνος Μένων, 110a-b

Μετάφραση

ΣΩ.: Δεν με νοιάζει καθόλου. Μ' αυτόν, Μένων, θα τα ξαναπούμε. Αν εμείς τώρα σε όλη τούτη τη συζήτηση καλά ερευνήσαμε και μιλήσαμε, η αρετή δεν θα είναι ούτε από τη φύση ούτε διδακτό πράγμα, αλλά σε όσους εμφανίζεται έρχεται από θεϊκή εύνοια, χωρίς νόηση, εκτός αν κάποιος ενάρετος πολιτικός

μπορέσει να μεταδώσει την αρετή του και σε άλλον. Αν αυτός υπάρξει, θα μπορούσε σχεδόν να ειπωθεί γι' αυτόν ότι ανάμεσα στους ζωντανούς είναι, όπως είπεν ο Όμηρος πως είναι ο Τειρεσίας ανάμεσα στους πεθαμένους, λέγοντας ότι απ' όσους είναι στον Άδη μόνος αυτός έχει «του νου τη χάρη, μα οι λοιποί σαν ήσκιιοι τριγυρίζουν». Το ίδιο και μάλιστα αμέσως ο άνθρωπος αυτός θα ήταν, ως προς την αρετή, ένα αληθινό πράγμα σαν δίπλα σε σκιές.

MEN.: Πολύ ωραία μου φαίνεται, Σωκράτη, τα λέγεις.

Μετάφραση: Ηλ. Λάγιος

3. «Απολογία» Πρωταγόρα - Η θεωρητική βάση της συμμετοχικής δημοκρατίας

Ο Πρωταγόρας παρουσιάζεται να εντοπίζει την πηγή του δικαίου και της ηθικής στη δυνατότητα της πολιτικής κοινότητας να διαμορφώνει θεμελιώδεις κανόνες του κοινωνικού βίου (...) οι κανόνες αυτοί υπόκεινται σε αναθεωρήσεις (...) η παραδοχή του (ενν. του Πρωταγόρα) ότι η κοινότητα ως όλο μπορεί να διαμορφώνει τέτοιους κανόνες, δίνει μια θεωρητική βάση στο πολίτευμα της συμμετοχικής δημοκρατίας. (N. M. Σκουτερόπουλος, σ. 79).

Ἐγὼ γάρ φημι μὲν τὴν ἀλήθειαν ἔχειν ὡς γέγραφα μέτρον γὰρ ἕκαστον ἡμῶν εἶναι τῶν τε ὄντων καὶ μὴ, μυρίον μὲντοι διαφέρειν ἕτερον ἑτέρου αὐτῷ τούτῳ, ὅτι τῷ μὲν ἄλλα ἔστι τε καὶ φαίνεται, τῷ δὲ ἄλλα. Καὶ σοφίαν καὶ σοφὸν ἄνδρα πολλοῦ δέω τὸ μὴ φάναι εἶναι, ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον καὶ λέγω σοφόν, ὃς ἂν τιμὴ ἡμῶν, ᾧ φαίνεται καὶ ἔστι κακά, μεταβάλλων ποιήσῃ ἀγαθὰ φαίνεσθαι τε καὶ εἶναι ... (167 b) Ἄλλ' οἶμαι πονηρᾶς ψυχῆς ἔξει δοξάζοντα συγγενῆ ἑαυτῆς χρηστὴ δοξάσαι ἕτερα τοιαῦτα, ἃ δὴ τινες τὰ φαντάσματα ὑπὸ ἀπειρίας ἀληθῆ καλοῦσιν, ἐγὼ δὲ βελτίῳ μὲν τὰ ἕτερα γὰρ τῶν ἑτέρων, ἀληθέστερα δὲ οὐδέν. Καὶ τοὺς σοφοὺς ... κατὰ μὲν τὰ σώματα ἰατροὺς λέγω, κατὰ δὲ τὰ φυτὰ γεωργοῦς. Φημί γὰρ καὶ τούτους τοῖς φυτοῖς ἀντὶ πονηρῶν αἰσθήσεων, ὅταν τι αὐτῶν ἀσθενῆ, χρηστὰς καὶ ὑγιεινὰς αἰσθήσεις τε καὶ ἀληθεῖς ἐμποιεῖν, τοὺς δὲ γε σοφοὺς τε καὶ ἀγαθοὺς ῥήτορας ταῖς πόλεσι τὰ χρηστὰ ἀντὶ τῶν πονηρῶν δίκαια δοκεῖν εἶναι ποιεῖν. Ἐπεὶ οἶά γ' ἂν ἐκάστη πόλει δίκαια καὶ καλὰ δοκῆ, ταῦτα καὶ εἶναι αὐτῆ, ἕως ἂν αὐτὰ νομίζῃ. Ἄλλ' ὁ σοφὸς ἀντὶ πονηρῶν ὄντων αὐτοῖς ἐκάστων χρηστὰ ἐποίησεν εἶναι καὶ δοκεῖ. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ὁ σοφιστὴς τοὺς παιδευομένους οὕτω

δυνάμενος παιδαγωγεῖν σοφός τε καὶ ἄξιος πολλῶν χρημάτων τοῖς παιδευθεῖσιν. Καὶ οὕτω σοφώτεροί τε εἰσιν ἕτεροι ἐτέρων καὶ οὐδεὶς ψευδῆ δοξάζει, καὶ σοί, ἐάν τε βούλη ἐάν τε μή, ἀνεκτέον ὄντι μέτρον σῶζεται γὰρ ἐν τούτοις ὁ λόγος οὗτος.

Πλάτωνος *Θεαίτητος*, 166 d- 167 b

Μετάφραση

(«Απολογία» ή «Υπεράσπιση» του Πρωταγόρα): Γιατί εγώ υποστηρίζω, βέβαια, ότι η αλήθεια είναι όπως την έχω γράψει, δηλαδή ότι καθένας μας είναι μέτρο και για όσα υπάρχουν και για όσα δεν υπάρχουν, κι ότι πραγματικά είναι αναρίθμητες οι διαφορές του ενός από τον άλλο ως προς αυτό, αφού άλλα πράγματα υπάρχουν και φαίνονται σύμφωνα με την άποψη του ενός και άλλα σύμφωνα με την άποψη του άλλου. Καθόλου δεν ισχυρίζομαι ότι η σοφία και ο σοφός άνθρωπος είναι πράγματα ανυπόστατα: ως σοφό όμως θεωρώ ακριβώς τον άνθρωπο που όταν σε κάποιον από εμάς ορισμένα πράγματα φαίνονται - και είναι γι' αυτόν - κακά, εκείνος έχει τη δύναμη αλλάζοντάς του τη γνώμη να τον κάνει να του φαίνονται και να είναι καλά ... (167 b). Όταν κάποιος, εξαιτίας της κακής κατάστασης της ψυχής του, έχει απόψεις με ανάλογα κακό χαρακτήρα, στον άνθρωπο αυτόν η αγαθή κατάσταση προκαλεί, πιστεύω, άλλες, όμοιες με αυτήν, απόψεις, που ορισμένοι, από άγνοια, τις χαρακτηρίζουν ως αληθινές, ενώ εγώ τις χαρακτηρίζω ως πιο καλές από τις άλλες, κι όχι - με κανένα τρόπο - ως αληθινές. Και τους σοφούς ... που καταπιάνονται με τα σώματα τους λέω γιατρούς, ενώ αυτούς που καταπιάνονται με τα φυτά γεωργούς. Υποστηρίζω λοιπόν ότι και οι γεωργοί, όταν ένα φυτό έχει κάποια αρρώστια, του γεννούν υγιεινές αισθήσεις αντί για τις αρρωστημένες, κι ότι οι γνωστικοί και άξιοι ρήτορες κάνουν τους πολίτες να θεωρούν ως δίκαια τα σωστά πράγματα κι όχι τα ανήθικα. **Γιατί ό,τι θεωρεί η καθεμιά πόλη δίκαιο και καλό, είναι δίκαιο και καλό γι' αυτήν - επί όσο χρόνο το θεωρεί ως τέτοιο.** Ο σοφός όμως κάνει τα επιμέρους πράγματα να είναι και να φαίνονται αντί για ανήθικα σωστά. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με το σοφιστή: Ο σοφιστής που έχει τον τρόπο να καθοδηγεί τους μαθητές του σ' αυτή την κατεύθυνση, είναι σοφός κι αξίζει πολλά χρήματα για όσους μαθητεύουν σ' αυτόν. Κι έτσι συμβαίνει να είναι ορισμένοι πιο σοφοί από άλλους και συνάμα καμιά γνώση να μην είναι λαθεμένη· όσο για σένα πρέπει να δεχτείς, είτε το θέλεις είτε όχι, ότι είσαι μέτρο. Με αυτές τις παρατηρήσεις η διδασκαλία αυτή κρατιέται ακέραιη.

Μετάφραση: Ν. Μ. Σκουτερόπουλος (οι υπογραμμίσεις δικές μας)

4. Η σοφία είναι το καλό και η αμάθεια το κακό

(...) Συζητούν ο Σωκράτης με τον νεαρό Κλεινία. Έχουν συμφωνήσει ότι είμαστε ευδαίμονες αν έχουμε αγαθά, αλλά με την προϋπόθεση ότι κάνουμε καλή χρήση, πράγμα για το οποίο είναι απαραίτητη η επιστήμη. Αυτή φέρνει σε κάθε κτήση και ενέργειά μας την επιτυχία (εὐτυχίαν) και την ορθή πράξη (εὐπραγίαν).

Ἐν κεφαλαίῳ, δ' ἔφην, ὃ Κλεινία, κινδυνεύει σύμπαντα ἃ τὸ πρῶτον ἔφαμεν ἀγαθὰ εἶναι, οὐ περὶ τούτου ὁ λόγος αὐτοῖς εἶναι ὅπως αὐτὰ γε καθ' αὐτὰ πέφυκεν ἀγαθὰ, ἀλλ' ὡς ἔοικεν ὧδ' ἔχει ἐὰν μὲν αὐτῶν ἡγήται ἀμαθία, μείζω κακὰ εἶναι τῶν ἐναντίων, ὅσῳ δυνατώτερα ὑπηρετεῖν τῷ ἡγουμένῳ κακῷ ὄντι, ἐὰν δὲ φρόνησὶς τε καὶ σοφία, μείζω ἀγαθὰ, αὐτὰ δὲ καθ' αὐτὰ οὐδέτερα αὐτῶν οὐδενὸς ἄξια εἶναι. - Φαίνεται, ἔφη, ὡς ἔοικεν, οὕτως, ὡς σὺ λέγεις. - Τί οὖν ἡμῖν συμβαίνει ἐκ τῶν εἰρημένων; Ἄλλο τι ἢ τῶν μὲν ἄλλων οὐδὲν ὄν οὔτε ἀγαθὸν οὔτε κακόν, τούτοις δὲ δυοῖν ὄντοις ἢ μὲν σοφία ἀγαθόν, ἢ δὲ ἀμαθία κακόν; - Ὡμολόγει.

Πλάτωνος *Εὐθύδημος*, 281 d-e

Μετάφραση

Δηλαδή, είπα, Κλεινία, πάει να πη πως για όλα, όσα πριν είπαμε αγαθά, το ζήτημα γι' αυτά δεν είναι ότι από μόνα τους, από τη φύση τους είναι αγαθά, αλλά, όπως φαίνεται, άλλο είναι: αν έχουν για οδηγό τους την αμάθεια, τότε είναι μεγαλύτερα κακά από τα αντίθετά τους, όσο με περισσότερη δύναμη υπηρετούν τον οδηγό τους, που είναι κακός: αν όμως τα οδηγή η φρόνηση και μαζί της και η σοφία, είναι μεγαλύτερα αγαθά, μα μονάχα τους δεν είναι ούτε καλά ούτε κακά, και ούτε έχουν καμμιά αξία. - Έτσι, είπε, αποδείχεται, όπως φαίνεται, καθώς εσύ λες.

- Πού καταλήγομε λοιπόν από όσα είπαμε; Όχι σε τούτο, ότι από τα άλλα τίποτε δεν είναι ούτε καλό, ούτε κακό, και από τούτα δω τα δυό, η σοφία είναι το καλό και η αμάθεια το κακό; Συμφωνούσε.

Μετάφραση: Ηλ. Λάγιος

5. Νόμος τύραννος

Μετά δὲ τὸν Πρόδικον Ἰππίας ὁ σοφὸς εἶπεν

Ὡ ἄνδρες, ἔφη, οἱ παρόντες, ἡγοῦμαι ἐγὼ ὑμᾶς συγγενεῖς τε καὶ οἰκείους καὶ πολίτας ἅπαντας εἶναι φύσει, οὐ νόμῳ τὸ γὰρ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ φύσει συγγενές ἐστιν, ὁ δὲ νόμος τύραννος ὢν τῶν ἀνθρώπων, πολλὰ παρὰ τὴν φύσιν βιάζεται. Ἡμᾶς οὖν αἰσχρὸν τὴν μὲν φύσιν τῶν πραγμάτων εἰδέναι, σοφωτάτους δὲ ὄντας τῶν Ἑλλήνων, καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο νῦν συνελθόντας τῆς τε Ἑλλάδος εἰς αὐτὸ τὸ πρυτανεῖον τῆς σοφίας καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως εἰς τὸν μέγιστον καὶ ὀλβιώτατον οἶκον τόνδε, μηδὲν τούτου τοῦ ἀξιώματος ἄξιον ἀποφύνασθαι, ἀλλ' ὥσπερ τοὺς φαυλοτάτους τῶν ἀνθρώπων διαφέρεσθαι ἀλλήλοις.

Πλάτωνος Πρωταγόρας 337 c-e

Μετάφραση

Μετά τον Πρόδικο πήρε το λόγο ο Ιππίας ο σοφός και είπε: Άνθρωποι της συντροφιάς, εγώ σας θεωρώ όλους συγγενείς και φίλους και συμπολίτες - μας συνδέει η φύση, όχι ο νόμος γιατί η φύση συνδέει με συγγένεια το όμοιο με το όμοιο, ενώ ο νόμος, των ανθρώπων ο δυνάστης, συχνά επιβάλλει με τη βία σχέσεις, που δεν τις ανέχεται η φύση. Εμείς λοιπόν και τη φύση των πραγμάτων γνωρίζουμε και των Ελλήνων οι σοφώτατοι είμαστε - και αυτός ακριβώς είναι ο λόγος που τώρα βρισκόμαστε συγκεντρωμένοι εδώ, στο πρυτανείο της σοφίας της Ελλάδος, και μάλιστα σ' αυτό εδώ τ'αρχοντικό, το λαμπρότατο και πλουσιότατο της πολιτείας. Ντροπή μας λοιπόν να μην παρουσιάζουμε τίποτα αντάξιο της τιμής αυτής που μας γίνεται, αλλά να λογοφέρνουμε μεταξύ μας, όπως οι τιποτένιοι των τιποτένιων.

Μετάφραση: Ηλ. Σπυρόπουλος

6. Οι Αθηναίοι πρώτοι στη σοφία ανάμεσα στους Έλληνες

(...) Καθώς ο Πεισίστρατος δέχτηκε την πρόταση (ενν. του Μεγακλή) και συμφώνησε με τους όρους, για να πετύχει την επιστροφή του στην Αθήνα, μηχανεύτηκε ένα σχέδιο, που εγώ το βρίσκω πολύ αφελές (όταν μάλιστα είναι γνωστό ότι οι Έλληνες από παλιότερα ξεχώρισαν από τους βαρβάρους, έτσι που και ευφυέστεροι ήσαν και απαλλαγμένοι από ανόητες αφέλειες) -αν πραγματικά αυτοί τότε μηχανεύτηκαν να κάνουν κάτι τέτοιο

στους Αθηναίους που είχαν τη φήμη πως ήσαν πρώτοι στη σοφία ανάμεσα στους Έλληνες (...)

Ηροδότου *Ιστοριών*, I, 60, μτφρ. Δ. Ν. Μαρωνίτης

7. Θορυβώδεις συνελεύσεις της εκκλησίας του δήμου

Όταν, είπον, συγκαθεζόμενοι άθροοι πολλοί εις εκκλησίας ή εις δικαστήρια ή θέατρα ή στρατόπεδα ή τινα άλλον κοινόν πλήθους σύλλογον σὺν πολλῶ θορύβῳ τὰ μὲν ψέγῳσι τῶν λεγομένων ή πραττομένων, τὰ δὲ ἐπαινώσιν, ὑπερβαλλόντως ἐκάτερα, καὶ ἐκβοῶντες καὶ κροτοῦντες, πρὸς δ' αὐτοῖς αἴ τε πέτραι καὶ ὁ τόπος ἐν ᾧ ἂν ᾧσιν ἐπιηχοῦντες διπλάσιον θόρυβον παρέχῳσι τοῦ ψόγου καὶ ἐπαίνου. ἐν δὲ τῷ τοιοῦτῳ τὸν νέον λεγόμενον, τίνα οἶει καρδίαν ἴσχειν; ή ποίαν [ἂν] αὐτῷ παιδείαν ἰδιωτικὴν ἀνθέξειν, ήν οὐ κατακλυσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ τοιοῦτου ψόγου ή ἐπαίνου οἰχήσεσθαι φερομένην κατὰ ῥοῦν ή ἂν οὔτος φέρη, καὶ φήσιν τε τὰ αὐτὰ τούτοις καλὰ καὶ αἰσχρὰ εἶναι, καὶ ἐπιτηδεύσειν ἅπερ ἂν οὔτοι, καὶ ἔσεσθαι τοιοῦτον;

Πολλή, ή δ' ὄς, ᾧ Σώκρατες.

Καὶ μήν, ήν δ' ἐγώ, οὔπω τὴν μεγίστην ἀνάγκην εἰρήκαμεν.

Πλάτωνος *Πολιτεία*, 492 b5 -d3²

Μετάφραση

Όταν, είπα, κάθονται στοιβαγμένοι ὅλοι μαζί στις λαϊκές συνελεύσεις ή στα δικαστήρια ή στα θέατρα ή στα στρατόπεδα ή σε κάποια άλλη κοινή ομαδική σύναξη και σηκώνοντας θόρυβο μεγάλο, εκφράζουν για τα λόγια και για τις πράξεις, άλλοτε διαμαρτυρίες κι' άλλοτε έπαινο, δείχνοντας και στις δύο τούτες εκδηλώσεις άμετρη υπεβολικότητα, ξεφωνίζοντας γοερές κραυγές και χειροκροτώντας και κοντά σ' αυτούς και οι πέτρες και ο τόπος, όπου έχουν τη σύναξη τους βγάζοντας αντίηχη παρουσίαζουν το θόρυβο του ψόγου και του

² (σχόλιο Γεωργούλη, σ. XLV: Ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι οι περισσότερες φιλοσοφικές ιδιοφυίες καταστρέφονται γιατί πέφτουν σε περιβάλλον ακατάλληλο για την ανάπτυξή τους. Ένα τέτοιο άσχημο περιβάλλον για την ανάπτυξη των φιλοσοφικών φύσεων είναι το περιβάλλον της πολιτικής ζωής. Οι επιδοκμασίες, οι κολακείες, οι αποδοκμασίες, οι έπαινοι και οι τιμωρίες που αντικρύζει ο φιλόσοφος εκ μέρους της σκοτεινής μάχης του αμορφώτου πλήθους τον κάνει να τραβήξει σε κατεύθυνση διαμετρικά αντίθετη προς το δρόμο που έπρεπε να πάρη το φυσικό του. Την ολέθρια τούτη επίδραση του πλήθους καμιά διδασκαλία δεν μπορεί να την εξουδετερώση.)

επαίνου διπλάσιο. Μέσα λοιπόν σ' ένα τέτοιο πανηγύρι με ποιο ρυθμό, θαρρείς, πως θα χτυπάη, όπως ο λόγος το λέει, του νέου η καρδούλα του; ή ποια ατομική του παιδεία θα δείξη αντοχή ώστε να μη την πάρη η πλημμύρα ενός τέτιου ψόγου ή επαίνου και να μη την κάμη να τρέχη μαζί με το ρεύμα, όπου κι' αν αυτό πηγαίνει; έτσι δεν θ' αναγκαστή κι' ο ίδιος να έχη όποιες κι' αυτοί αντιλήψεις σχετικά με τα καλά και τα άσχημα και να παραδοθή σ' όποιες κι' αυτοί ασχολίες και να γίνη ένας από δαύτους; Είναι, είπε αυτός, απόλυτη ανάγκη, Σωκράτη μου, έτσι να συμβαίνει.

Μετάφραση: Κ. Δ. Γεωργούλης

8. Η αρχαιότερη γλώσσα Ηρόδοτος, II, 2

Όσο για τους Αιγυπτίους, πριν γίνει βασιλιάς τους ο Ψαμμήτιχος, πίστευαν πως πρώτοι αυτοί από όλους τους ανθρώπους φάνηκαν στη γη. Αφότου όμως ο Ψαμμήτιχος, στα χρόνια της βασιλείας του θέλησε να μάθει ποιοι πράγματι είναι οι πρώτοι άνθρωποι της γης, από τότε οι Αιγύπτιοι πιστεύουν ότι οι Φρύγες είναι αρχαιότεροί τους, δεύτερον όμως στη σειρά βάζουν τον εαυτό τους. Ο Ψαμμήτιχος λοιπόν, επειδή δεν κατάφερε ρωτώντας και ξαναρωτώντας να βρει μια άκρη στο ερώτημα ποιοι είναι οι πρώτοι άνθρωποι της γης, σοφίζεται το εξής. Πήρε δύο νεογέννητα μωρά, διαλέγοντάς τα από γονείς έτσι στην τύχη, και τα έδωσε σ'ένα βοσκό, για να τα πάει στη στάνη του και να τα αναθρέψει, όπως θα πούμε. Κανείς επρόσταξε να μην προφέρει λέξη μπροστά τους, παρά να μείνουν τα μωρά μόνα τους σε μια καλύβα έρημη, και μόνον την ορισμένη ώρα ο βοσκός να τους πηγαίνει τις κατσίκες και αφού τους δίνει να χορτάσουν γάλα, να νοιάζεται και για τα άλλα -τα απαραίτητα. Το έκανε αυτό ο Ψαμμήτιχος κι έδωσε τέτοια προσταγή, γιατί ήθελε να ακούσει από τα παιδιά, όταν πια πάψουν να βγάζουν άναρθρες κραυγές, ποια λέξη θα αρθρώσουν πρώτη. Έτσι και έγινε. Είχαν περάσει δηλαδή δύο χρόνια που ο βοσκός έκανε τη δουλειά αυτή, όταν μια μέρα, την ώρα που άνοιγε την πόρτα κι έκανε να μπει μέσα στην καλύβα, τα παιδιά-και τα δύο μαζί-σύρθηκαν ως τα πόδια του, και απλώνοντας τα χέρια τους εφώναξαν "βεκός". Την πρώτη φορά που το άκουσε ο βοσκός, δεν είπε τίποτε: ύστερα όμως, επειδή η λέξη αυτή ακούστηκε πολλές φορές - κάθε φορά που εκείνος ερχόταν στα παιδιά και τα φρόντιζε -, τότε πια φανέρωσε ο βοσκός το πράγμα στον κύριό του. Κι όταν ο βασιλιάς ζήτησε να τα δει, εκείνος έφερε τα παιδιά μπροστά του. Αφού και ο ίδιος ο Ψαμμήτιχος τα άκουσε να λεν την ίδια λέξη, ρωτούσε πια να μάθει ποιοι άνθρωποι λένε "βεκός" και τι σημαίνει η λέξη.

Ύστερα από έρευνες ανακάλυψε ότι έτσι λένε το ψωμί οι Φρύγες. Μετά λοιπόν από αυτό οι Αιγύπτιοι, σταθμίζοντας τα πράγματα, αναγνώρισαν ότι οι Φρύγες είναι αρχαιότεροί τους. Ότι το επεισόδιο έγινε έτσι, το άκουσα από τους ιερείς του Ηφαίστου στη Μέμφη. Ενώ οι Έλληνες, ανάμεσα σ' άλλες πολλές ανοησίες, ισχυρίζονται πως ο Ψαμμήτιχος έκοψε τις γλώσσες κάποιων γυναικών κι όρισε πλάι σ' αυτές να ανατραφούν τα παιδιά.

Ἡροδότου *Ἱστοριῶν*, II, 2, μτφρ. Δ. Ν. Μαρωνίτης³

9. Θάνατος ή εξορία;

15. Γιατί πραγματικά, αν παραβείς τις υποχρεώσεις σου αυτές και πέσεις σε κανένα τέτοιο σφάλμα, στοχάσου τι καλό θα κάνεις στον εαυτό σου ή στους φίλους σου. Ότι φυσικά θα κινδυνέψουν οι φίλοι σου να πάνε κι αυτοί εξορία και να στερηθούν έτσι την πατρίδα τους ή να χάσουν την περιουσία τους είναι φανερό. Πρώτα -πρώτα και συ ο ίδιος, Σωκράτη, αν πας σε καμιά από τις πιο κοντινές Πολιτείες, στη Θήβα ή στα Μέγαρα -γιατί και οι δύο έχουν καλούς νόμους -θα φτάσεις εκεί ως εχθρός στο πολίτευμά τους: όσοι λοιπόν ενδιαφέρονται για την πατρίδα τους θα σε λοξοκοιτάζουν, γιατί θα σε νομίζουν διαφθορέα των νόμων. (...) θα αποφύγεις και τις Πολιτείες που έχουν καλούς νόμους, και τους πιο χρηστούς ανθρώπους; Κάνοντας όμως αυτό, θα έχει πια για σένα καμιά αξία η ζωή;⁴ (...)

Αλλά λες θες να ζήσεις για τα παιδιά σου, για να τα αναθρέψεις και να τα μορφώσεις. Μα τι; Θα τα πάρεις κι αυτά μαζί σου στη Θεσσαλία κι εκεί θα τα αναθρέψεις και θα τα μορφώσεις κάνοντάς τα κατοίκους ξένης χώρας, για να απολαύσουν και τούτο το καλό από σένα; Ή δε θα το κάνεις αυτό, αλλά τα παιδιά σου θα ανατραφούν και θα μορφωθούν καλύτερα μένοντας εδώ στην Αθήνα, φτάνει να ζεις εσύ, κι ας μην είσαι κοντά τους; Γιατί οι φίλοι σου, σκέπτεσαι, θα φροντίσουνε γι' αυτά. Ποιο όμως από τα δύο, αν αποδημήσεις στη Θεσσαλία θα φροντίσουν, κι αν αποδημήσεις στον Άδη δε θα φροντίσουν; (...)

³ *Ανθολόγιο Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, Γ. Γιατρομανωλάκης - Ρ. Ζαμάρου, ΟΕΔΒ, Β' Ε.Π.Λ., σσ. 12-13.

⁴ Πρβλ. *Άπολογία* (κεφ. 27): ο Σωκράτης μπορούσε να προτείνει ως ποινή, σύμφωνα με το νόμο, φυλάκιση ή πρόστιμο ή εξορία. Όμως η ζωή του στη φυλακή θα ήταν αφόρητη. Πρόστιμο δεν μπορεί να πληρώσει γιατί είναι φτωχός. Εξορία δεν προτείνει, γιατί αφού οι συμπολίτες του δεν ανέχτηκαν τις φιλοσοφικές του συζητήσεις, πολύ περισσότερο δε θα τις ανέχονταν οι ξένοι. Θα τον διώχνουν από τον τόπο τους, με αποτέλεσμα, σε τόσο μεγάλη ηλικία, να γυρίζει από τη μια πόλη στην άλλη. (Βλ. *Φιλοσοφικά Κείμενα*, Β. Τόγια - Ε. Ρούσου, Γ' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1977, σ. 37).

10. Περί παιδείας. Στόχοι της παιδείας κατά τον Ισοκράτη

Τῆς μὲν οὖν παιδείας τῆς ὑπὸ τῶν προγόνων καταλειφθείσης τοσοῦτου δέω καταφρονεῖν, ὥστε καὶ τὴν ἐφ' ἡμῶν κατασταθεῖσαν ἐπαινώ, λέγω δὲ τὴν τε γεωμετρίαν καὶ τὴν ἀστρολογίαν καὶ τοὺς διαλόγους τοὺς ἐριστικούς καλουμένους, οἷς οἱ μὲν νεώτεροι μᾶλλον χαίρουσι τοῦ δέοντος, τῶν δὲ πρεσβυτέρων οὐδεὶς ἔστιν, ὅστις ἂν ἀνεκτοὺς αὐτοὺς εἶναι φήσειεν. Ἄλλ' ὅμως ἐγὼ τοῖς ὠρμημένοις ἐπὶ ταῦτα παρακελεύομαι πονεῖν καὶ προσέχειν τὸν νοῦν ἅπασι τούτοις, λέγων, ὡς εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο δύναται τὰ μαθήματα ταῦτα ποιεῖν ἀγαθόν, ἀλλ' οὖν ἀποτρέπει γε τοὺς νεωτέρους πολλῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων. Τοῖς μὲν οὖν τηλικούτοις οὐδέποτ' ἂν εὐρεθῆναι νομίζω διατριβὰς ὠφελιμωτέρας τούτων οὐδὲ μᾶλλον πρεπούσας τοῖς δὲ πρεσβυτέροις καὶ τοῖς εἰς ἄνδρας δεδοκιμασμένοις οὐκέτι φημι τὰς μελέτας ταύτας ἀρμόττειν. Ὅρῳ γὰρ ἐνίους τῶν ἐπὶ τοῖς μαθήμασι τούτοις οὕτως ἀπηκριβωμένων ὥστε καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκειν, οὔτε εὐκαίρως ταῖς ἐπιστήμασι αἷς ἔχουσι χρωμένους, ἔν τε ταῖς ἄλλαις πραγματεῖαις ταῖς περὶ τὸν βίον ἀφρονέστερους ὄντας τῶν μαθητῶν ὀκνῶ γὰρ εἰπεῖν τῶν οἰκετῶν. Τὴν αὐτὴν δὲ γνώμην ἔχω καὶ περὶ τῶν δημηγορεῖν δυναμένων καὶ τῶν περὶ τὴν γραφὴν τὴν τῶν λόγων εὐδοκιμούντων, ὅλως δὲ περὶ ἀπάντων τῶν περὶ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς δυνάμεις διαφερόντων. Οἶδα γὰρ καὶ τούτων τοὺς πολλοὺς οὔτε τὰ περὶ σφᾶς αὐτοὺς καλῶς διφκηκότας οὔτ' ἐν ταῖς ἰδίαις συνουσίαις ἀνεκτοὺς ὄντας, τῆς τε δόξης τῆς τῶν συμπολιτευομένων ὀλιγοροῦντας, ἄλλων τε πολλῶν καὶ μεγάλων ἀμαρτημάτων γέμοντας ὥστ' οὐδὲ τούτους ἠγοῦμαι μετέχειν τῆς ἕξεως, περὶ ἧς ἐγὼ τυγχάνω διαλεγόμενος. Τίνας οὖν καλῶ πεπαιδευμένους, ἐπειδὴ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς δυνάμεις ἀποδοκιμάζω; Πρῶτον μὲν τοὺς καλῶς χρωμένους τοῖς πράγμασι τοῖς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκάστην προσπίπτουσι, καὶ τὴν δόξαν ἐπιτυχῆ τῶν καιρῶν ἔχοντας καὶ δυναμένην ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ στοχάζεσθαι τοῦ συμφέροντος. Ἔπειτα τοὺς πρεπόντως καὶ δικαίως ὀμιλοῦντας τοῖς ἀεὶ πλησιάζουσι καὶ τὰς μὲν τῶν ἄλλων ἀηδίας καὶ βαρύτητας εὐκόλως καὶ ῥαδίως φέροντας, σφᾶς δ' αὐτοὺς ὡς δυνατὸν

⁵ Βλ. Φιλοσοφικά Κείμενα, ὁ.π., σσ. 75-77.

ἐλαφροτάτους καὶ μετριωτάτους τοῖς συνοῦσι παρέχοντας ἔτι τοὺς τῶν μὲν ἡδονῶν ἀεὶ κρατοῦντας, τῶν δὲ συμφορῶν μὴ λίαν ἠττωμένους, ἀλλ' ἀνδρωδῶς ἐν αὐταῖς διακειμένους καὶ τῆς φύσεως ἀξίως, ἧς μετέχοντες τυγχάνομεν τέταρτον, ὅπερ μέγιστον, τοὺς μὴ διαφθειρομένους ὑπὸ τῶν εὐπραγιῶν μηδ' ἐξισταμένους αὐτῶν μηδ' ὑπερηφάνους γιγνομένους ἀλλ' ἐμμένοντας τῇ τάξει τῇ τῶν εὖ φρονούντων, καὶ μὴ μᾶλλον χαίροντας τοῖς διὰ τύχην ὑπάρξασι ἀγαθοῖς ἢ τοῖς διὰ τὴν αὐτῶν φύσιν καὶ φρόνησιν ἐξ ἀρχῆς γιγνομένοις. Τοὺς δὲ μὴ μόνον πρὸς ἐν τούτων ἀλλὰ καὶ πρὸς ἅπαντα ταῦτα τὴν ἕξιν τῆς ψυχῆς εὐάρμοστον ἔχοντας, τούτους φημι καὶ φρονίμους εἶναι καὶ τελείους ἄνδρας καὶ πάσας ἔχειν τὰς ἀρετάς. Περὶ μὲν οὖν τῶν πεπαιδευμένων τυγχάνω ταῦτα γινώσκων. Περὶ δὲ τῆς Ὀμήρου καὶ τῆς Ἡσιόδου καὶ τῆς τῶν ἄλλων ποιήσεως ἐπιθυμῶ μὲν εἰπεῖν, οἶμαι γὰρ ἂν παῦσαι τοὺς ἐν τῷ Λυκείῳ ῥαψωδοῦντας τὰ κείνων καὶ ληροῦντας περὶ αὐτῶν, αἰσθάνομαι δ' ἐμαυτὸν ἔξω φερόμενον τῆς συμμετρίας τῆς συντεταγμένης τοῖς προοιμίαις. Ἔστι δ' ἄνδρὸς νοῦν ἔχοντος μὴ τὴν εὐπορίαν ἀγαπᾶν, ἣν ἔχη τις περὶ τῶν αὐτῶν πλείω τῶν ἄλλων εἰπεῖν, ἀλλὰ τὴν εὐκαιρίαν διαφυλάττειν, ὑπὲρ ὧν ἂν ἀεὶ τυγχάνη διαλεγόμενος ὅπερ ἐμοὶ ποιητέον ἐστίν. Περὶ μὲν οὖν τῶν ποιητῶν αὐθις ἐροῦμεν, ἣν μὴ με προανέλη τὸ γῆρας, ἢ περὶ σπουδαιοτέρων πραγμάτων ἔχω τι λέγειν ἢ τούτων.

Ἰσοκράτους Παναθηναϊκός, 26- 34

Μετάφραση

Τὴν παιδεία λοιπὸν ποὺ μας ἐκκληροδότησαν οἱ πρόγονοί μας τόσο πολὺ ἀπέχω νὰ τὴν περιφρονῶ, ὥστε ἐγκρίνω κι αὐτὴν ποὺ εἰσήχθη στὴ δική μας ἐποχὴ καὶ ἐννοῶ τὴ γεωμετρία καὶ τὴν ἀστρονομία καὶ αὐτοὺς ποὺ ονομάζουν ἐριστικούς διαλόγους, ποὺ μ' αὐτοὺς οἱ μὲν νεώτεροι εὐχαριστιοῦνται περισσότερο ἀπ' ὅ,τι πρέπει, ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους ὁμῶς δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνας ποὺ νὰ μὴν τοὺς βρῖσκει ἀνυπόφορους.

Εγὼ ὁμῶς σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ καταγίνουν μ' αὐτά, τοὺς συνιστῶ νὰ καταβάλλουν προσπάθειες καὶ πάντα νὰ προσέχουν καὶ προσθέτω, ὅτι, ἀν καμιά ἄλλη ωφέλεια δὲν φέρουν τὰ μαθήματα αὐτά, ἀσφαλῶς ἀποτρέπουν τουλάχιστον τοὺς νεώτερους ἀπὸ πολλὰς ἄλλες παρεκτροπές. Πράγματι στοὺς ἀνθρώπους αὐτῆς τῆς ἡλικίας ἔχω τὴν ἰδέα, ὅτι δὲν μποροῦν νὰ βρεθοῦν μελέτες ωφελιμώτερες ἀπ' αὐτές οὔτε νὰ τοὺς ταιριάζουν περισσότερο· εἰς τοὺς

πρεσβυτέρους όμως και εκείνους που έγιναν πλέον άνδρες επιμένω, ότι οι σπουδές αυτές δεν ταιριάζουν. Βλέπω δηλαδή μερικούς απ' αυτούς που έχουν τελειοποιηθεί εις τους κλάδους αυτούς τόσο ώστε να τους διδάσκουν και στους άλλους, ότι ούτε χρησιμοποιούν την ειδικότητα που έχουν, όταν πρέπει, και συγχρόνως στα άλλα ζητήματα της ζωής ότι είναι περισσότερο ανόητοι από τους μαθητάς των, για να μην ειπώ από τους δούλους των. Την ίδια γνώμη έχω και γι' αυτούς που είναι εις θέσιν να μιλούν από το βήμα και που είναι μοναδικοί να συντάσσουν λόγους και γενικά για όλους όσοι διακρίνονται στις επιστήμες και στις τέχνες και στις άλλες φυσικές ικανότητες. Ξέρω δηλαδή, ότι κι απ' αυτούς οι περισσότεροι ούτε και τα ιδιωτικά τους ζητήματα τα έχουν χειρισθεί καλά, ούτε στις ιδιωτικές συναναστροφές είναι ανεκτοί, και ταυτοχρόνως αδιαφορούν για το τι ιδέαν έχουν γι' αυτούς οι συμπολίτες τους και έχουν ένα σωρό άλλα ελαττώματα· ώστε ούτε κι αυτοί νομίζω, ότι έχουν τη συνήθεια περί της οποίας μιλώ.

Ποιους λοιπόν ονομάζω μορφωμένους, αφού δεν επιδοκιμάζω τις τέχνες και τις επιστήμες και τις φυσικές ικανότητες; Πρώτα πρώτα αυτούς που χειρίζονται καλά τα ζητήματα που τους παρουσιάζονται κάθε μέρα και έχουν τη νοημοσύνη να επωφελούνται των περιστάσεων και να είναι ικανοί να πετυχαίνουν τις περισσότερες φορές εκείνο που συμφέρει· έπειτα εκείνους που είναι αξιοπρεπείς και δίκαιοι προς αυτούς που τους συναναστρέφονται συχνά και που ανέχονται ήρεμοι τους δυσάρεστους και οχληρούς τύπους, ενώ οι ίδιοι φέρονται προς τους φίλους των με τη μεγαλύτερη καλωσύνη και ηπιότητα. Επί πλέον εκείνους που είναι πάντοτε εγκρατείς εις τας ηδονάς, και δεν τους κατασυντρύβουν οι συμφορές, παρά τηρούν ανδρική στάση και αντάξια της φύσεως της ανθρωπίνης τέταρτον, το και σπουδαιότερο, αυτούς που δεν τους διαφθείρει της τύχης η εύνοια, που μήτε γίνονται άλλοι άνθρωποι μήτε γίνονται υπερήφανοι, αλλά παραμένουν άνθρωποι λογικοί και που δεν χαίρουν για τα αγαθά που τους έδωσε η τύχη περισσότερο παρά για τα αγαθά που απέκτησαν εξ αρχής με το φυσικό τους χαρακτήρα και την ορθοφροσύνη τους. Εκείνοι όμως που εύκολα προσαρμόζουν τον εσωτερικό τους άνθρωπο προς όλα αυτά γενικώς, αυτοί επιμένω, ότι είναι και συνετοί και τέλειοι άνδρες και ότι κατέχουν όλες τις αρετές.

Περί των μορφωμένων λοιπόν ανθρώπων αυτή είναι η γνώμη μου.

Όσο για τα ποιήματα του Ομήρου και του Ησιόδου και των άλλων ποιητών θέλω μεν να μιλήσω, διότι φαντάζομαι, ότι μπορώ να αποστομώσω αυτούς που απαγγέλλουν τα έργα εκείνων εις το Λύκειον και λένε ανοησίες γι' αυτά,

αλλά νοιώθω τον εαυτό μου να παρασύρεται έξω από τη συμμετρία που ανήκει οργανικά εις τα προοίμια. Χαρακτηριστικό δε του συνετού ανθρώπου είναι όχι ν' αγαπά την ευχέρεια του λόγου, εάν κανένας είναι εις θέσιν να ειπή περισσότερα από τους άλλους για τα ίδια ζητήματα, αλλά να διαλέγει την κατάλληλη στιγμή για ζητήματα περί των οποίων ομιλεί. Κι αυτό ακριβώς έχω καθήκον να κάνω. Περί των ποιητών λοιπόν θα τα ξαναπούμε, εκτός αν προλάβουν τα γεράματα και με γονατίσουν, ή αν δεν έχω να ειπώ τίποτε για ζητήματα σπουδαιότερα απ' αυτά.

Μετάφραση: Ευάγ. Πανέτσος

11. Ο μύθος των κοσμικών περιόδων: οι γιοι της γης - ο κόσμος στην εγκατάλειψη - ο άνθρωπος στη φυσική κατάσταση.

ΝΕ. ΣΩ. Γένεσις δὲ δὴ τίς τότε ἦν, ὃ ξένε, ζῶων; καὶ τίνα τρόπον ἐξ ἀλλήλων ἐγεννῶντο;

ΞΕ. Δήλον, ὃ Σώκρατες, ὅτι τὸ μὲν ἐξ ἀλλήλων οὐκ ἦν ἐν τῇ τότε φύσει γεννώμενον, τὸ δὲ γηγενὲς εἶναί ποτε γένος λεχθὲν τοῦτ' ἦν τὸ κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἐκ γῆς πάλιν ἀναστρεφόμενον, ἀπεμνημονεύετο δὲ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων τῶν πρώτων, οἱ τελευτώσῃ μὲν τῇ προτέρα περιφορᾷ τὸν ἐξῆς χρόνον ἐγειτόνουν, τῆσδε δὲ κατ' ἀρχὰς ἐφύοντο· τούτων γὰρ οὔτοι κήρυκες ἐγένονθ' ἡμῖν τῶν λόγων, οἱ νῦν ὑπὸ πολλῶν οὐκ ὀρθῶς ἀπιστοῦνται. (...)

(ΞΕ.) τότε γὰρ αὐτῆς πρώτον τῆς κυκλήσεως ἤρχεν ἐπιμελούμενος ὅλης ὁ θεός (...) ὑπὸ θεῶν ἀρχόντων πάντ' ἦν τὰ τοῦ κόσμου μέρη διειλημμένα καὶ δὴ καὶ τὰ ζῶα κατὰ γένη καὶ ἀγέλας οἷον νομῆς θεῖοι διειλήφεσαν δαίμονες, αὐτάρκης εἰς πάντα ἕκαστος ἐκάστοις ὧν οἷς αὐτὸς ἔνεμεν, ὥστε οὔτ' ἄγριον ἦν οὐδὲν οὔτε ἀλλήλων ἐδωδαί, πόλεμός τε οὐκ ἐνῆν οὐδὲ στάσις τὸ παράπαν (...) τὸ δ' οὖν τῶν ἀνθρώπων λεχθὲν αὐτομάτου πέρι βίου διὰ τὸ τοιόνδε εἴρηται. θεὸς ἔνεμεν αὐτοὺς αὐτὸς ἐπιστατῶν, καθάπερ νῦν ἄνθρωποι, ζῶον δὲ ἕτερον θειότερον, ἄλλα γένη φαυλότερα αὐτῶν νομεύουσι· νέμοντος δὲ ἐκείνου πολιτεῖαι τε οὐκ ἦσαν οὐδὲ κτήσεις γυναικῶν καὶ παίδων ἐκ γῆς γὰρ ἀνεβιώσκοντο πάντες, οὐδὲν μεμνημένοι τῶν πρόσθεν ἀλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα ἀπῆν πάντα, καρποὺς δὲ ἀφθόνοους εἶχον ἀπὸ τε δένδρων καὶ πολλῆς ὕλης ἄλλης, οὐχ ὑπὸ γεωργίας φουμένους, ἀλλ' αὐτομάτης ἀναδιδούσης τῆς γῆς. γυμνοὶ δὲ καὶ ἄστροτοι

θυραυλοῦντες τὰ πολλὰ ἐνέμοντο· τὸ γὰρ τῶν ὥρων αὐτοῖς ἄλυπον ἐκέκρατο, μαλακὰς δὲ εὐνάς εἶχον ἀναφυομένης ἐκ γῆς πόας ἀφθόνου. τὸν δὲ βίον, ᾧ Σώκρατες, ἀκούεις μὲν τὸν τῶν ἐπὶ Κρόνου τόνδε δ' ὄν λόγος ἐπὶ Διὸς εἶναι, τὸν νυνί, παρὼν αὐτὸς ἦσθησαι· κρῖναι δ' αὐτοῖν τὸν εὐδαιμονέστερον ἄρ' ἂν δύναίό τε καὶ ἐθελήσεις;

(...) ΞΕ. Εἰ μὲν τοίνυν οἱ τρόφιμοι τοῦ Κρόνου, παρουσίας αὐτοῖς οὕτω πολλῆς σχολῆς καὶ δυνάμεως πρὸς τὸ μὴ μόνον ἀνθρώποις ἀλλὰ καὶ θηρίοις διὰ λόγων δύνασθαι συγγίγνεσθαι, κατεχρῶντο τούτοις σύμπασιν ἐπὶ φιλοσοφίαν, μετὰ τε θηρίων καὶ μετ' ἀλλήλων ὁμιλοῦντες, καὶ πυνθανόμενοι παρὰ πάσης φύσεως εἴ τινα τις ἰδίαν δύναμιν ἔχουσα ἦσθετό τι διάφορον τῶν ἄλλων εἰς συναγυρμὸν φρονήσεως, εὐκριντον ὅτι τῶν νῦν οἱ τότε μυρῖω πρὸς εὐδαιμονίαν διέφερον (...) ἐπειδὴ γὰρ πάντων τούτων χρόνος ἐτελεώθη καὶ μεταβολὴν ἔδει γίγνεσθαι καὶ δὴ τὸ γήινον ἤδη πᾶν ἀνήλωτο γένος, πάσας ἐκάστης τῆς ψυχῆς τὰς γενέσεις ἀποδεδωκυίας, ὅσα ἦν ἐκάστη προσταχθὲν τοσαῦτα εἰς γῆν σπέρματα πεσοῦσης, τότε δὴ τοῦ παντὸς ὁ μὲν κυβερνήτης, οἷον πηδαλίω οἶακος ἀφέμενος, εἰς τὴν αὐτοῦ περιωπὴν ἀπέστη, τὸν δὲ δὴ κόσμον πάλιν ἀνέστρεφεν εἰμαρμένη τε καὶ σύμφυτος ἐπιθυμία. (...) κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ἀκριβέστερον ἀπετέλει, τελευτῶν δὲ ἀμβλύτερον. (...) (274 b) τῆς γὰρ τοῦ κεκτημένου καὶ νέμοντος ἡμᾶς δαίμονος ἀπερημωθέντες ἐπιμελείας, τῶν πολλῶν αὖ θηρίων, ὅσα χαλεπὰ τὰς φύσεις ἦν, ἀπαγριωθέντων, αὐτοὶ δὲ ἀσθενεῖς ἄνθρωποι καὶ ἀφύλακτοι γεγονότες διηρπάζοντο ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἔτ' ἀμήχανοι καὶ ἄτεχνοι κατὰ τοὺς πρώτους ἦσαν χρόνους, ἅτε τῆς μὲν αὐτομάτης τροφῆς ἐπιλελοιπυίας, πορίζεσθαι δὲ οὐκ ἐπιστάμενοί πω διὰ τὸ μηδεμίαν αὐτοῦς χρεῖαν πρότερον ἀναγκάζειν. ἐκ τούτων πάντων ἐν μεγάλαις ἀπορίαις ἦσαν. ὅθεν δὴ τὰ πάλοι λεχθέντα παρὰ θεῶν δῶρα ἡμῖν δεδώρηται μετ' ἀναγκαίας διδαχῆς καὶ παιδεύσεως, πῦρ μὲν παρὰ Προμηθέως, τέχνη δὲ παρ' Ἡφαίστου καὶ τῆς συντέχνου, σπέρματα δὲ αὖ καὶ φυτὰ παρ' ἄλλων καὶ πάνθ' ὅποσα τὸν ἀνθρώπινον βίον συγκατεσκευάκεν ἐκ τούτων γέγονεν, ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐκ θεῶν, ὅπερ ἐρρήθη νυνδὴ, τῆς ἐπιμελείας ἐπέλιπεν ἀνθρώπου, δι' ἑαυτῶν τε ἔδει τὴν τε διαγωγὴν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦς αὐτῶν ἔχειν καθάπερ ὅλος ὁ κόσμος, ᾧ συμμιμούμενοι καὶ συνεπόμενοι τὸν αἰὲ χρόνον νῦν μὲν οὕτως, τότε δὲ ἐκείνως ζῶμέν τε καὶ φυόμεθα.

Μετάφραση

ΝΕ. ΣΩ. Και ο τρόπος γεννήσεως, ξένε μου, ποιος ήταν τότε για τα ζώα; Και κατά ποιον τρόπο γεννήθηκαν το ένα από το άλλο;

ΞΕ. Είναι φανερό, Σωκράτη μου, ότι το να γεννηθούν το ένα από το άλλο δεν ήταν δυνατόν στην τότε φύση τους, αλλά αυτή η ιστορία που διηγούνται για μια γενεά πως γεννήθηκε κάποτε από τη γη, αυτό συνέβηκε εκείνον τον καιρό, όταν οι άνθρωποι ξανάβγαιναν από τη γη, και η ανάμνησή του μεταδόθηκε από τους πρώτους προγόνους μας, που γειτόνευαν τον υπόλοιπο χρόνο με το τέλος αυτής της αρχαίας κυκλικής περιφοράς και γεννήθηκαν στην αρχή του τωρινού κύκλου. Αυτοί μας έγιναν κήρυκες αυτών των παραδόσεων για τις οποίες σήμερα πολλοί άνθρωποι χωρίς λόγο αμφιβάλλουν. (...)

Γιατί τότε πρώτα πρώτα αυτή την περιστροφή τη κυβερνούσε και την φρόντιζε όλη ο θεός, ... όλα τα μέρη του κόσμου ήταν μοιρασμένα από τους θεούς τους επιφορτισμένους να τα κυβερνούν ... Και μάλιστα και τα ζώα τα είχαν μοιραστή κατά γένη και αγέλες, σαν βοσκοί, θεία πνεύματα, από τα οποία καθένα, μη έχοντας ανάγκη του άλλου, μόνο προνοούσε για όλες τις ανάγκες τους, ώστε κανένα δεν ήταν άγριο, ούτε αλληλοτρώνονταν και δεν υπήρχε μεταξύ τους ούτε πόλεμος, ούτε κανενός είδους φιλονικία. (...)

Εκείνο λοιπόν που ειπώθηκε, πως οι άνθρωποι ζούσαν μόνοι τους χωρίς εξωτερική βοήθεια, ειπώθηκε για τον εξής λόγο. Ο ίδιος ο θεός τους εποίμαινε και ο ίδιος τους κυβερνούσε, καθώς ακριβώς τώρα οι άνθρωποι, που είναι ζώο πιο θεϊκό, κυβερνούν άλλα είδη ζώων κατώτερα απ' αυτούς. Όταν τους κυβερνούσε εκείνος, δεν υπήρχαν πολιτικά συστήματα ούτε καθένας είχε τις δικές του γυναίκες και παιδιά. Γιατί από τη γη ξαναγύριζαν στη ζωή όλοι, χωρίς να θυμούνται τίποτα από την προηγούμενη ύπαρξή τους τέτοια δεν υπήρχαν, είχαν όμως άφθονους καρπούς από τα καρποφόρα δέντρα και από πολλή άλλη βλάστηση, που δεν φύτρωναν ύστερα από καλλιέργεια, αλλά η γη μόνη της τους πρόσφερε. Και γυμνοί και χωρίς κρεββάτια, ζώντας στο ύπαιθρο το περισσότερο, τα συγκόμιζαν, γιατί οι εποχές τους ήταν μέτριες, ώστε δεν υπόφεραν, και είχαν μαλακά κρεββάτια από χλόη που φύτρωνε από τη γη άφθονη. Άκουσες λοιπόν, Σωκράτη, τη ζωή που έκαναν οι άνθρωποι την εποχή της βασιλείας του Κρόνου. Αυτήν που λένε πως είναι κατά την εποχή

της βασιλείας του Δία, την τωρινή, ζώντας ο ίδιος τη γνωρίζεις. Θα μπορούσες τώρα και θα ήθελες να κρίνεις ποια από τις δυο είναι περισσότερο ευτυχισμένη; (...) οι τρόφιμοι του Κρόνου, έχοντας πόσο πολλή άνεση και ικανότητα για να μπορούν να συνεννοούνται όχι μόνο με ανθρώπους, αλλά και με θηρία, έκαναν κατάχρηση όλων αυτών των πλεονεκτημάτων για να ασκούνται στη φιλοσοφία, επικοινωνούσαν με θηρία και μεταξύ τους και ρωτούσαν όλα τα δημιουργήματα, για να ιδούν αν κανένα προικισμένο με κάποια ιδιαίτερη δύναμη, ένοιωθε κάτι διαφορετικό από τα άλλα θησαυρίζοντας σοφία - εύκολα καταλαβαίνομε ότι οι άνθρωποι εκείνης της εποχής ξεπερνούσαν απείρως σε ευτυχία τους τωρινούς.

(...) Όταν πραγματικά συμπληρώθηκε ο χρόνος, ο ωρισμένος σε όλα αυτά τα πράγματα, και ήρθε πια η ώρα να γίνη μεταβολή, και όταν ακριβώς το γένος, το φυόμενο από τη γη, εξαφανίστηκε πια ολόκληρο, αφού κάθε ψυχή είχε αποδώσει όλα όσα ήταν να γεννήσει και έπεσαν στη γη τόσα σπέρματα, όσα σε κάθε μια της είχαν καθοριστή, τότε πια ο κυβερνήτης του σύμπαντος, αφήνοντας, να πούμε, το πηδάλιο, ξαναγύρισε στο παρατηρητήριό του και στον κόσμο ξανάδωσε παλινδρομική στροφή το πεπρωμένο και η έμφυτη κλίση. (...) στην αρχή λοιπόν (ενν. ο κόσμος) εκτελούσε τα έργα του με αρκετή ακρίβεια, στο τέλος όμως χαλαρότερα (...) Γιατί στερημένοι τη φροντίδα του δαίμονα, που μας είχε στην κατοχή του και στη φύλαξή του, αφού τα πολλά θηρία με τη σειρά τους, όσα από φυσικό τους ήταν άγρια, εξαγριώθηκαν, οι ίδιοι οι άνθρωποι, όντας χωρίς δύναμη και χωρίς προστασία, γίνονταν τότε λεία αυτών των θηρίων, κι ακόμα ήταν στα πρώτα χρόνια χωρίς μηχανήματα και χωρίς τέχνη, επειδή η τροφή, που αυτόματα προέρχεται αναβλαστάνοντας από τη γη, είχε εκλείψει και δεν ήξεραν ακόμη να την προμηθεύονται, επειδή καμιά ανάγκη δεν τους είχε πιέσει πρωτύτερα. Για όλους λοιπόν αυτούς τους λόγους βρισκονταν σε μεγάλες στενοχώριες. Από τότε ακριβώς μας έχουν παραχωρηθή, σύμφωνα με τις αρχαίες παραδόσεις, δώρα από τους θεούς μαζί με τ' αναγκαία μαθήματα και την απαραίτητη παιδεία: η φωτιά από τον Προμηθέα, οι τέχνες από τον Ήφαιστο και από τη σύντροφό του στην τέχνη θεά, οι σπόροι τέλος και τα φυτά από άλλες θεότητες. Και όλα, όσα εβοήθησαν στην καλύτερευση του ανθρώπινου βίου, απ' αυτούς έχουν γίνει, όπως είπαμε τώρα δα, οι άνθρωποι στερήθηκαν τη φροντίδα των θεών και έπρεπε μόνοι τους να οδηγούνται και να φροντίζουν οι ίδιοι για τους εαυτούς τους, όπως ολόκληρο το σύμπαν αυτό μμιούμενοι και παντοτινά ακολουθώντας, πότε έτσι και πότε αλλιώς, ζούμε και γεννιόμαστε.

Μετάφραση: Ηλ. Λάγιος
[Ξένος (ΞΕ), Σωκράτης ο νεώτερος (ΝΕ.ΣΩ.)]

12. Ο Ησίοδος για την παρακμή του ανθρώπινου γένους

Πρώτα-πρώτα τη χρυσή γενιά των λιγόζων των ανθρώπων έπλασαν οι αθάνατοι που τα Ολύμπι' ανάχτορα κατέχουν. Υπάρξανε αυτοί την εποχή που βασίλευε στα ουράνια ο Κρόνος. Εξούσανε καθώς θεοί, με την ψυχήν απείραχτη και βάσανα δεν είχανε και μόχτο δεν εξέραν' μήτε τα μαύρα γερατειά τους βρίσκανε, μα παλληγάρια πάντα στα ποδάρια και στα χέρια τους, χαίρονταν σε συμπόσια γιορτινά κι απ' τα κακά όλα απέξω' και πέθαιναν σα να' γερναν σ' ύπνο γλυκό. Γύρω τους όλα τα καλά: η ζωοδότρα η γη αυτοφύτρωτο καρπόν ανάδινε, πολλή και μπόλικη σοδειά' κι' εκείνοι πράοι κι' ειρηνικοί μέσα στα μύρια τα καλά χαιρόνταν τα έργατά τους. Μα όταν το χώμα σκέπασε τούτο το γένος, εκείνοι έγιναν πνεύματα θεϊκά, γιατί έτσι ο μέγας Δίας το θέλησε' είναι αγαθοί, γυρνούν στη γη, φύλακες των ανθρώπων των θνητών και πλούτια εκείνοι δίνουν. Κι' αυτό είναι το βασιλικό τ' αξίωμα πώχουν λάχει.

Δεύτερο γένος, μα πολύ χειρότερο κατόπι, το ασημένιο, επλάσανε αυτοί που τα Ολύμπι' ανάχτορα κατέχουν μα ούτε στο σώμα ούτε στο νου με το χρυσό ήταν όμοιο. Εκατό χρόνια ανατρεφόταν το παιδί πλάι στη σεβάσμια μάννα του, με το μυαλό θεοπάλαβο, παίζοντας μεσ' στο σπίτι' κι' όταν στη νιότην ήσανε να μπουν, λίγο καιρόν εξούσανε και πέθαιναν κατόπι, πολλά τραβώντας βάσανα απ' την ανεμυαλιά τους. Γιατί την καταστρεφτική μανία ν' απομακρύνουν δεν μπορούσαν απ' ανάμεσά τους, και να λατρεύουν τους θεούς δεν θέλανε, μήτε θυσίες να προσφέρουν στων μακάριων τους βωμούς, ως η συνήθεια το καλεί μεσ' στους ανθρώπους πώχουν βίος και τάξη. Κι' έτσι κατόπι ο Δίας τους εξολόθεψε, του Κρόνου ο γιός βαθειωργισμένος, γιατί στους μακαρίους τους θεούς, που τα Ολύμπι' ανάχτορα κατέχουν, καμιά τιμή δε δίνανε. Μα σαν το χώμα εσκέπασε κι' αυτό το γένος κάτου, αυτοί υποχθόνιοι μάκαρες θνητοί ωνομαστήκαν, βέβαια κατώτεροι, μα μια τιμή και τούτους συντροφεύει πάντα.

Κι' ο Δίας πατέρας έπειτα τρίτο θνητών ανθρώπων γένος έπλασε, το χάλκινο. Σε τίποτε δεν έμοιαζε με το ασημένιο τούτο, μα ήταν πλασμένο από τα κονταρόξυλα πολεμικό και φοβερό περίσσια. Άλλο απ' τις πολυστέναχτες τ' Άρη δουλειές και τις καταστροφές αυτοί δεν φρόντιζαν. Ψωμί ποτέ δεν έτρωγαν, μα σιδερένια μεσ' στα στήθη τους ψυχή γιγαντοδύναμη είχανε και την τρομάρα σπέρνανε. Μεγάλη είχαν τη δύναμη κι' ανίκητα τα χέρια τους π' από τα ρωμαλέα ξεφύτρωναν κορμιά τους. Χάλκινα ήταν τα όπλα τους και χάλκινα τα σπίτια τους και κάθε τι από χάλκωμα το φτιάναν γιατί το μαύρο σίδερο δεν τώξεραν ακόμα. Μα τέλος από τα ίδια τους κι' αυτοί τα χέρια

αφανισμένοι, στ' Άδη του κρούου κατέβηκαν το μουχλιασμένο τόπο, χωρίς ν' αφήσουν όνομα στον κόσμο εδώ πάνω. Ήρθεν ο μαύρος Θάνατος, κι' αν ήταν έξω από τα όρια φοβεροί, τους πήρε ωστόσο, κι' αφήσαν το λαμπρό φέγγος του Ήλιου.

Κι' όταν το χώμα εσκέπασε κι αυτό το γένος, άλλο, τέταρτο γένος έπλασεν ο Δίας, ο γυιός του Κρόνου, επάνω στην πολύβλαστη τη γη, πιο δίκαιο και πιο αντρείο, το θείο το γένος των ηρώων που τους λεν ημίθεους, το γένος που ήρθε πριν εμάς στη γη π' όρια δεν έχει. Όμως αυτούς ο μαύρος πόλεμος κι' οι σκληρές μάχες ξολοθρέψανε, άλλους μπροστά στη Θήβα την εφτάπυλη, στη γη του Κάδμου επάνω, όταν για του Οιδίποδα τα πλούτη πολεμούσανε, κι' άλλους όταν τους έφερε με τα καράβια ο πόλεμος απ' τη μεγάλη άβυσσο, της θάλασσας επάνω, στην Τροία, για τη χάρη της Ελένης της ομορφομάλλας κι' εκεί, άλλους πήρε ο θάνατος, κι' άλλους ο Δίας πατέρας έφερε, του Κρόνου ο γυιός, στα πέρατα της γης, όπου τους έβαλεν απ' τους ανθρώπους χωριστά να μένουνε και βιός τους έδωκε και τάξη. Και ζούνε αυτοί μ' απίκραντη στα στήθη τους ψυχή μέσα στον μακαρίων τα νησιά, δίπλα στον βαθυστρόβιλον ωκεανό, μακάριοι ήρωες αυτοί, που τρεις φορές καρπούς γλυκούς σα μέλι τους ωρμιάζει κάθε χρόνο η γης, η γης η ζωοδότρα.

Ω! Νάθε μη γεννιόμουν τώρα στο πέμπτο γένος εγώ, μα ή πριν να πέθαινα ή ύστερα να ερχόμουν. Τώρα το σιδερένιο πια το γένος είναι. Ούτε πια μέρα ο κάματος για τους ανθρώπους θα σταθή κι' ο αγώνας, μήτε νύχτα θα πάψουνε να τους σαρακοτρώνε οι έγνοιες - οι φοβερές που δίνουνε οι αθάνατοι έγνοιες. Κάνε θα βρουν κάποια καλά με τα κακά ανακατεμένα. Μα πίσω η ώρα και θαρρή π' ο Δίας θα ξολοθρέψη και τούτο το λιγόζωο το γένος των ανθρώπων, σαν θα γεννιούνται τα παιδιά με τα μαλλιά τους άσπρα. Τότε ο πατέρας δεν θα μοιάζει των παιδιών μήτε και τα παιδιά με τον πατέρα. Δεν θάναι ο ξένος πια ακριβός σ' αυτόν που τον φιλοξενεί, μήτε στο φίλο ο φίλος του κι' ο αδερφός στον αδερφό του, όπως και πρώτα. Και στους γονιούς τους, μόλις δα γεράσουνε, κανένα σέβας δεν θα δείχνουν οι άνθρωποι και θα τους βρίζουν φαφλατίζοντας αδιάντροπα λόγια, ω! οι κακόμοιροι! - μη βάζοντας στο νου τους την οργή του θείου. Και τη χρωστούμενη θροφή στους γέρους των γονιούς που τους ανάθρεψαν, ούτε κι' αυτή θα δίνουν. Καμμιά τιμή δε θάχη πια το λόγο όποιος κρατάει και μήτε ο δίκιος κι' ο αγαθός, μα τον κακούργο πιο πολύ και τον ανήθικο θε να τιμήσουν: το μόνο δίκηο θάναι η δύναμη, και η συναίσθηση τ' αληθινού του δίκηου δεν θα υπάρχη. Και θα συντρίβη ο δειλός τον γενναιότερο άνδρα, δόλια λόγια πλέκοντας, κι' όρκο γι' αυτά θα

παίρνη. Και τους ανθρώπους όλους τους πανάθλιους θα συντροφεύη η Έριδα με την ξετσίπωτη λαλιά η κακόχαρη, με τη φριχτή την όψη. Και τότε πια απ' τη γη μας την πλατύδρομη προς την κορφή του Ολύμπου θα φύγη η Αιδώς και η Νέμεση, κρύβοντας το πανώριο θώρι τους με τα λευκά τους πέπλα, να σμίξουν τους αθάνατους, τον κόσμο παρατηρώντας. Τα θλιβερά τα βάσανα μόνο θα μένουν πια για τους ανθρώπους. Και για τις συμφορές αυτές καμμιά γιατρεία δεν είναι.

Ήσιόδου *Έργα και Ημέραι*, στ. 109-201, μτφρ. Π. Λεκατσάς

13. Η πορεία του ανθρώπου προς τον πολιτισμό

ΘΗΣΕΑΣ: Όμοια συζήτηση έκαμα και με άλλους.
Οι δυστυχίες στον άνθρωπο, είτε κάποιος,
τις ευτυχίες τους ξεπερνούν' όχι, όχι'
το αντίθετο πιστεύω' λέω πως είναι
πιότερα τα καλά απ' τις συμφορές
αλλιώς, ούτε θα υπήρχαμε στον κόσμο.
Δοξάζω το θεό, που, ενώ ήταν πρώτα
ζωώδικη η ζωή μας, μπερδεμένη,
τη ρύθμισε' και πρώτα έβαλ' εντός μας
το λογικό, μας έδωσε κατόπι
του νου μαντατοφόρο, ώστε των άλλων
τη φωνή ν' απεικάζουμε, τη γλώσσα'
για τροφή τον καρπό' κοντά σ' εκείνον
τις βρόχινες ουράνιες στάλες
τούτες τα γεννήματα θρέφουνε της γης
και ποτίζουν κι εμάς τα σωθικά μας'
κοντά σ' αυτά μας έμαθε απ' την κάψα
του ηλιού να φυλαγόμαστε, στο κρύο
να στήνουμε οχυρά, και του πελάγου
να σκίζουμε το κύμα, ώστε για κάθε
που λείπει είτε στη μια ή στην άλλη χώρα
ανταλλαγές να γίνονται προϊόντων.
Κι όσα είναι σκοτεινά και δεν τα νιώθεις,
οι μάντηδες, ξετάζοντας τα σπλάχνα

ή τη φωτιά ή πουλιά, τα φανερώνουν.

Αφού ο θεός λοιπόν έχει αρματώσει
τη ζωή μας με τόσα, είναι μεγάλη
παραξενιά να λες πως δε σου φτάνουν.
Μα η σκέψη ορμά ψηλότερα απ' το θείο
και μ' αγέρωχο φρόνημα θαρρούμε
πως τάχα στη σοφία το ξεπερνούμε.

Εὐριπίδου *Τρέτιδες*, στ. 195-218, μτφρ. Θρ. Σταύρου

14. Η Ζ΄ Επιστολή

«Και να ερευνώ βέβαια δεν έπαψα, με ποιον άραγε τρόπο θα ήταν δυνατόν να διορθωθούν και όλ' αυτά που ανέφερα και -προπάντων- η πολιτεία γενικά, για τη δράση όμως περίμενα την κατάλληλη ώρα· και στο τέλος κατάλαβα, ότι κανένα απολύτως από τα σύγχρονά μας κράτη δεν κυβερνάται σωστά – αφού η νομοθεσία τους βρίσκεται, μπορεί κανείς να πει, σε μια κατάσταση που δεν επιδέχεται καν θεραπεία, χωρίς σοβαρή προετοιμασία μαζί με τη βοήθεια κάποιας καταπληκτικής τύχης – κι έτσι αναγκάστηκα να κάνω το εγκώμιο της αληθινής φιλοσοφίας και να λέω ότι μέσ' απ' αυτήν είναι δυνατόν να δει κανείς το δίκαιο παντού, και στις πολιτείες και στον ατόμων τη ζωή, και ότι επομένως οι γενεές των ανθρώπων δε θα πάψουν να υποφέρουν, παρά όταν, ή εκείνοι που σωστά και γνήσια φιλοσοφούν, πάρουν στα χέρια τους την πολιτική εξουσία, ή οι πολιτικοί ηγέτες, από μια θεία βουλή, φιλοσοφήσουν αληθινά. (326a)

Έτσι βάρυνε η γνώμη πως αν πρόκειται ποτέ να επιχειρήσει κανείς να εφαρμόσει τις σκέψεις που έγιναν απάνω στους νόμους και την πολιτεία, η δοκιμή αυτή πρέπει να γίνει τώρα· γιατί, σκέφθηκα, έναν μόνον αν πείσω αρκετά, θα έχω πραγματοποιήσει όλα τα αγαθά. Μ' αυτή λοιπόν τη σκέψη κι αυτό το θάρρος ξεκίνησα από την πατρίδα μου, όχι όπως νόμιζαν μερικοί, αλλά πρώτα επειδή φοβόμουν μήπως φανώ ποτέ στην ίδια μου την κρίση ότι δεν είμαι παρά μόνον θεωρία κι ότι σε κανένα έργο δε θα καταπιανόμουν ποτέ θεληματικά – κι αυτό θα μου προξενούσε τη μεγαλύτερη ντροπή απέναντι του ίδιου του εαυτού μου». (328c)

Πλάτωνος *Επιστολή Ζ'*, μτφρ. Ηρώ Ε. Κορμπέτη